№ 210 Նոյեմբերի 26 (Դեկտեմբերի 8) 1880 Նոյեմբերի 26 (Դեկտեմբերի 8) № 210

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

„ՄՇԱԿ"

ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

1881 թւին

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Կը հրատարակվի նոյն ձևով և նոյն պրօգրամմայով ԱՄԵՆ ՕՐ (բացի տօն և տօներին հետևեալ օրերից)։

ՊՐՕԳՐԱՄՄԱ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II Առաջնորդող յօդուածներ, III Ներքին տեսութիւն, IV Արտաքին տեսութիւն, V Խառն լուրեր, VI Հեռագիրներ, VII Ֆելիետօն և Բանասիրական, VIII Յայտարարութիւններ։

ԼՐԱԳՐԻ ԳԻՆԸ, տարեկան 10 ռուբլ, կէս տարվան 6 ռ., հինգ ամս. 5 ռ., չորս ամս. 4 ռ., երեք ամս. 3. ռ. երկու ամս. 2 ռ. և մի ամս. 1 ռուբլ։

Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետևեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ներքին տեսութիւն. Տասն և եօթ հազար ռուբլ. Նամակ Շամախուց. Նամակ Գանձակից. Նամակ Գօրուց. Ներքին լուրեր.—Արտաքին տեսութիւն. «Русскій Курьеръ» լրագրի թղթակցութիւնը. Անգլիա.—«Մշակի» հեռագիրներ.—Յայտարարութիւններ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՕԹ ՀԱԶԱՐ ՌՈՒԲԼԻ

„Արարատ" ամսագրի հոկտեմբերի տետրակում դարձեալ կարդում ենք մի յօդուած ալաշկերտցոց 17,000 ռուբլու մասին։ Թէ ո՞վ է գրել այդ յօդուածը, կամ ի՞նչ անուն է թագնված նրա ստորագրութեան տակ, մեզ համար մի և նոյն է, բաւական է, որ նա տպվել է Էջմիածնի պաշտօնական ամսագրի մէջ և մենք կը համարենք նրան Մայր Աթոռի խօսքը։

„Արարատը" պատասխանելով „Մշակի" 151 համարում տպված մեր յօդուածին, „բարեկամաբար" խորհուրդ է տալիս մեզ ուսումնասիրել հայոց անցեալ և ներկայ պատմութիւնը, ծանօթանալ Էջմիածնի և նրա գահակալ Հայրապետի իրաւունքների հետ, և այնուհետև միւսանգամ չը ձանձրացնել Էջմիածնին, ասելով, թէ ի՞նչ իրաւունքով է պահում նա իր մօտ ալաշկերտցի սովատանջների 17,000 ռուբլին, կամ ի՞նչու այդ գումարը չէ գործադրում նուիրատուների բաղձանքի համեմատ։

Ցաւում ենք, որ զանազան տխուր հանգամանքներից ստիպված, մենք հարկադրըրված ենք այժմ փոքր ինչ յուել, թէ ի՞նչ պատմական նշանակութիւն ունի Էջմիածինը հայոց ազգի վերաբերութեամբ, կամ մինչև ո՞ր սահմանն են հասնում նրա գահակալ Հայրապետի իրաւունքները։ Բայց մի և նոյն ժամանակ չենք կարող համաձայնվել „Արարատի" պաշտօնական ազգաբարութեան հետ, թէ Էջմիածնի գահակալ Հայրապետը հայոց ազգի „Տէրն" է, հայոց ազգի „Իշխանն" է, և ինչպէս որ կը կամենայ, այնպէս իրաւունք ունի վարվելու հասարակութեան գումարների հետ։

Հայոց պատմութեան ո՞ր քունջուպուճախից է հանել „Արարատը" այդ ինքնակալ „Տէրն" ու „Իշխանը",—մեզ յայտնի չէ։ Մենք այսքանը միայն գիտենք, որ հայոց ազգը երբէք չէ ունեցել հոգևոր բռնապետներ և այժմ նոյնպէս չը պիտի ունենայ։

Եթէ հայոց եկեղեցին ունի մի գլխաւոր արժանաւորութիւն, որ իրաւունք է տալիս նրան կոչվել ազգային ժողովրդական եկեղեցի,—այդ այն է, որ ժողովուրդը ինքն է ներկայացնում եկեղեցին և ինքն է կառավարում նրան։ Հայոց եկեղեցու հոգևոր ներկայացուցիչները, լինի նա կաթողիկոս, լինի նա պատրիարգ, լինի նա մի վիճակի առաջնորդ, կամ մի ծուխի քահանայ,—բոլորը ժողովրդի ընտրեալներն են։ Եւ եթէ նրանք հակառակ են գնացել ժողովրդի շահերին, բռնաբարել են նրա ազգային, աւանդական իրաւունքները, այդպիսի դէպքերում, ժողովուրդը հրաժարեցրել է նրանց իրանց աթոռից և գրել է նրանց տեղը աւելի լաւերին։

Մեր պատմութիւնը այդ է ցոյց տալիս մեզ։ Մեր պատմութեան մէջ չենք տեսնում, որ հայոց եկեղեցին ունենար Հռոմի անսխալական պապեր, Մեքքայի բռնակալ խալիֆաներ, Երուսաղէմի աստուածընտիր քահանայապետներ, կամ Տիբէթի աստուածացեալ դալայ—լամաներ։ Եւ եթէ գտնվել են այդպիսինները, հայոց եկեղեցին նրանց միշտ դասել է Շմուէլների, Բրքիշօների և Սուրմակների հետ։

Բայց մեր պատմութեան ամբողջ ընթացքում երբէք չենք գտնի մի ժամանակ, որ մեր բարձր հոգևոր իշխանութիւնը այն աստիճան ձգտած լինէր միապետական սկզբունքներին, որպէս այժմ։ Ճշմարիտ է, երբեմն եղել են հոգևոր բռնապետներ, բայց նրանք աւելի սրտակարգ, բացառական անձնաւորութիւններ էին, քան թէ մի որոշ պրինցիպի, քան թէ մի ամբողջ կառավարչական սիստեմայի ներկայացուցիչներ։

Ի՞նչ ենք տեսնում այժմ։—Էջմիածինը հարիւր հազարներ է առնում ժողովրդից և ժողովրդին հաշիւ չէ տալիս։ Էջմիածինը ինչպէս կամենում է, այնպէս է վարվում եկեղեցական հարիւր հազարներ արդիւնք բերող կալուածների հետ։ Էջմիածինը մեր վանքերի միաբանութիւնները ոչնչացնում է և վանքերը կապալով է տալիս այս և այն վարդապետին։ Էջմիածինը մեր վիճակների եպիսկոպոսական առաջնորդութիւնները խափանում է և նրանց տեղը վարդապետ յաջորդներ է նշանակում, որ կարողանայ աւելի ներգործել։ Էջմիածինը ժողովրդի ընտրած քահանային ժողովրդից խլում է, և նրան թողնում է առանց քահանայի։ Էջմիածինը իր ամբողջ կառավարութեան ղեկը տալիս է մի օր և լցէ բախտախնդիր Մանկունու ձեռքը։ Էջմիածինը Ալաշկերտի գաղթականների անունով 17,000 ռուբլի *) փող է հաւաքում և փողերը տարիներով պահում է իր մօտ։ Երկար կը լինէր մի ըստ միոջէ յիշել, թէ ինչ է անում Էջմիածինը, մենք հէնց այդ 17,000 ռուբլու վրա կը կանգնենք։

Ժողովուրդը չէ ցանկանում, որ այդ գումարը Էջմիածնում մնայ։ Գուցէ Էջմիածինը „Մշակի" խօսքը ժողովրդի ձայն չէ համարում։ Այդ իր կամքն է։ Բայց ի՞նչ կասէ Էջմիածինը ալաշկերտցոց հարիւրաւոր ստորագրութեամբ հանրագրին, որ մինչև այսօր պահվում է մեր խմբագրատան մէջ։ Ի՞նչ կասէ, որ երկու տարի առաջ Կ. Պօլսի «Դպրոցասիրաց-Արևելեան» ընկերութեան ներկայացուցիչներից մէկը անձամբ դիմեց Էջմիածին և պահանջեց նոյն գումարը։ Ի՞նչ կասէ, որ մի երկու ամիս առաջ Կ. Պօլսի „Միացեալ ընկերութիւնների" և սուվելոց յանձնաժողովի նշանաւոր ներկայացուցիչներից մէկը դարձեալ անձամբ դիմեց Էջմիածին և պահանջեց նոյն գումարը։ Վերջապէս ի՞նչ կասէ Էջմիածինը, որ այսօր Կ. Պօլսի ազգային ժողովի մէջ հարց է բարձրացել՝ պահանջել Էջմիածնից ոչ միայն ալաշկերտցոց 17,000 ռուբլին, այլ Էջմիածնի գահակալ Հայրապետի տասն և չորս ամեայ գործունէութեան հաշիւը։ Այդ բոլորը ժողովրդի ձայներ չե՞ն։

Իսկ գալով „Արարատի" այն խօսքերին, թէ Վեհ. Հայրապետի տնօրէնութեամբ ալաշկերտցոց 17,000 ռուբլով արժէթղթեր են գնված, և նրանց տոկոսով դպրոցներ են բացված Ալաշկերտի մէջ,—մենք հազիւ թէ կարող ենք հաւատալ այդ խօսքերին, քանի որ մեզ յայտնի է, որ ոչ Էջմիածինը և ոչ էլ Վեհ. Հայրապետը ռուսաց սահմանից դուրս, Թիւրքաց հողի վրա դպրոցներ բաց անելու իրաւունք չունենի։ Եւ դրա ապացոյցն այն է, որ ինքը Վեհ. Հայրապետը մի երկու ամիս առաջ կամեցել էր յանձնել Կ. Պօլսի „Միացեալ ընկերութիւնների" ներկայացուցիչներից մէկին, որ իրանց անունով Ալաշկերտի կողմերում երեք դպրոցներ բաց անեն և կըստանան Էջմիածնից իւրաքանչիւր տարի 80 ոսկի նրանց պահպանութեան համար։ Նա պատասխանել էր թէ 80 ոսկով երեք դպրոցներ կառավարել անկարելի է։

Ուրեմն, Ալաշկերտի կողմերում դպրոցներ դեռ գոյութիւն չունեն։ Իսկ եթէ „Արարատ" ամսագիրը Ուչ-Քիլիսէի վանքի վաղեմի տիրացուանոցը Էջմիածնի հիմնած դպրոց է համարում,—մենք դրան կը կոչենք յանդուգն աչքակապութիւն։

Ց. Մ.

*) Ամեն անգամ մենք ալաշկերտցոց գումարը 17,000 ռուբլի նշանակելիս, «Արարատ» ամսագիրը մի առանձին խնամքով ուղղում է մեր սխալը և 16,358 ռուբլի է նշանակում։ Երևի, Էջմիածնի արժէթղթերը տոկոս չեն բերում, չը նայելով որ, այդ գումարը քանի տարի է, որ տոկոսով է տուած.

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

Նոյեմբերի 15

Երբ սկսենք «Մեղու» լրագրի միջոցով հայ-բողոքականների վրա թափած բոլոր զրպարտութիւնների դէմ բողոքել և փաստերով նրանց ջրբել, կարծեմ բաւական չէր, թէ որ մի ամբողջ լրագիր պարապէր այդ հարցով միայն։ Ամեն մի հակառակորդ, որ ոտնակոխ է արած խղճի արդար օրէնքները, կամենալով խոր վշտացնել իր եղբօր սիրտը, դիմում է զարհուրելի միջոցների։ Նա, չը խնայելով լսողների ականջին, հրապարակաւ զրպարտում է իր արիւնակից եղբայրը մի այնպիսի զզուելի արատով, որ ոչ թէ միայն փոքր ի շատէ խիղճ ունեցող քրիստոնեայ, այլ բարեխիղճ մահմետականը անգամ ըստ իր կրօնքի չի համաձայնվի իր բերանը առնել, ուր մնաց լրագրութեան մէջ չատերին հաղորդել։ «Մեղու» լրագրի 81 համարում կարդում ենք, որ ութ բռնիկ պօլսեցիներ «Մեղուի» պ. խմբագրին իրանց ուղղած նամակի մէջ վկայում են, իբր թէ մի պօլսեցի Վրդանէս անուն լուսաւորչական քահանայ Պօրտ ընկերութեան փայլուն մեսաղներէն հրապուրվելով, դրժում է քահանայական ուխտը, Նիկոմիդայէն Կ. Պօլիս է գալիս և սկսում այնտեղ լուսաւորչականների մէջ իր քարոզարանութիւնները հետևեալ կերպով։ «Ձեր ընդունած սուրբերն խելառ մարդիկ էին և ձեր պաշտած Աստուածածինը լկրտի կնիկ մի էր, և այլն և այլն, նրա ինչը կը յարգէք»։ Երբ մի բողոքական քարոզիչ, որին յանձնված է բողոքական հայերի մեծամասնութիւնից այլ կերպ չը մտածող մի ժողովուրդ, այդ գաղափարն ունի Տիրամօր մասին, հետևապէս միւս բողոքական հայերն էլ պիտի ունենան նոյն գաղափարը։ Զարհուրելի զրպարտութիւն։ Եթէ Վրդանէսն Մահմեդի զուրանը քարոզում լինէր, նա ևս չը պիտի յանդգնէր անպատուել Տիրամօր մի այդպիսի վատ մականունով, քանզի Մահմէտն Քրիստոսին մարգարէ է ընդունում, ուրեմն և տալիս է նրա մօրը մարգարէի մօր պատիւ, ուր մնաց երբ Վրդանէսն քարոզել է Քրիստոսի սուրբ աւետարանը, որի մէջ նա միշտ կարդացել է Տիրամօր վերաբերեալ հետևեալն։ «Դու կանանց մէջ օրհնված պիտի լինիս և բոլոր ազգերն երանի պիտի տան քեզ»։ Երբ որ բանն Աստուած տեսնելով սուրբ կոյս Մարիամի խոնարհութիւնը, հեզութիւնը և սրբութիւնը, բարեհաճեց նրա արգանդն իջանելու և մարմին առնելու, ապա ինչպէս կարելի է ասել, որ արարածը համարձակվի անպատուել այն անձը, որին Արարիչը տուել է մի այդպիսի գերագոյն պատիւ։ Ճշմարիտ է բողոքականները չեն պաշտում սրբերին, ծունր չեն դնում նրանց գերեզմանների, մասունքների և պատկերների առաջև, այդ պատիւը տալիս են նրանք Աստուծուն միայն, իսկ սրբերը Աստուած չեն, այլ մարդիկ են, բայց մի և նոյն ժամանակ սրբերին արժան պատիւն ևս չեն զլանում նոցանից։ Նոքա ճանաչում են սրբերին Աստուծոյ սիրելիներ, որոնց խօսքերը, եթէ համաձայն էին սուրբ Գրքի վարդապետութեանը, ընդունում են, ինչպէս Ա-

տուծոյ հաւատարիմ ծառաների խօսքեր և աշխատում են ըստ կարողութեան չափու նրանց խօսքերին և բարի օրինակին հետևելու։ Սորանով ես չեմ կամենում ասել, որ բոլոր բողոքականները սրբերի բարի օրինակին հետևողներ են, նրանց մէջ, ինչպէս և ամեն եկեղեցում, պակաս չեն լոկ քրիստոնեայ անուն կրող, իսկ Քրիստոսի հոգուց զուրկ եղողներ։ Բողոքականները համոզված են, թէ որ մենք սրբերի խօսքերը ընդունենք և նրանց ըստ կարողութեան չափու կատարելուն հետևենք, աւելի յարգած կը լինի այդ Աստուծոյ պատգամաւորներին, որոնց պաշտօնը երկրիս վրա ուրիշ մի բան չէր, եթէ ոչ Բարձրեալի կամքը մարդկանց յայտնելու և նրանց քարոզելու եղբայրասէր լինել, քան թէ նրանց գերեզմանները ոսկով պատել և զանազան դրսի յարգանքներ ցոյց տալ նրանց, իսկ մի և նոյն ժամանակ եղբօր միսը ուտել և արիւնը դաւաճանել ինչպէս երևում է յիշեալ ութ անձինք սև քսելով բողոքական հայերին լուսաւորչական եկեղեցու եռանդոտ պաշտպաններ են կամենում հանդիսանալ ազգի առաջև, ուրեմն պէտք է հաւատալ, որ նրանք չիք Աստուած դաւանողներից չեն, այլ նրանք հաւատում են, որ կայ մի Աստուած, ուրեմն և կան յարութիւն և վերջի դատաստան։ Ես կարծեմ, որ եթէ նրանք յառաջ քան թէ գրիչ էին վեր առել իրանց ձեռքը իրանց արհեստակից եղբայրը անուանի և ծանր կերպով վիրաւորելու, քիչ մի խորհմունքի ձայնը լսելով մտածէին, որ նոցա այդ հաւատացած Աստուծոյ վերջին դատաստանում պատասխանատու պիտի լինեն ուրիշ յանցաւորների չարքում և իրանց եղբարց զրպարտողները, նոքա չէին աշխատի մի այդպիսի աւելի մեղադրանքով բողոքական հայերին զրպարտելու։ Ես չեմ ուրանում այն ճշմարտութիւնը, որ պակասաւոր անհատներ կը գտնուին ամեն մի դաւանութեան պատկանող հայերի մէջ, բայց միթէ կարելի է մինի պակասութիւնը նորա բոլոր դաւանակիցներին վերաբերել և նոցա դատապարտել։ Թէ որ մինը Տիրամօր այդպէս անպատւում է, ինչպէս վերը վկայում են ընիկ պոլսեցիները, նա քրիստոնեայ չէ, նա կամ Քրիստոսին խաչող հրեայ է, կամ հեթանոս է և կամ անաստուած։ Ցաւով եմ, որ մեր ազգի մէջ գտնվող բանիմացները, նորա հոգսը իրանց քնքոյշ սրտերի մէջ կրողները անկեղծ ցանկանում են, ինչպէս յարգոյ «Մշակը», որ այլադաւան հայերը չը հեռանան և չօտարանան ազգի մեծամասնութիւնից, այլ միասին պտուեն նրա չահերը, հոգան նրա պիտոյքները, ոչինչ չը խնայելով նրա զաւակների կրթութեան համար, անխտիր սէր և գութ ցուցանելով հայ անուն կրող զաւակին, որ դաւանութեան էլ պատկանի նա, բայց թոյլ տալով նրան կատարելապէս ազատ պաշտել իր Աստուածը այն համոզմունքով, որը նա իրան սեպհականել է։ Ահա սա են փափագում ազգի մեծամասնութեան բարեխիղճ հոգատարները։ Բայց յիշեալ ութ ընիկ պոլսեցիները, պ. Գ. Մ. Ազախանեանցը և դոցա նմանները ազգի կրօնական խնդրի պատճառով իրարից անջատված անդամների միութեան գաղափարի մէջ իրանց յօղուածներով մահացուցիչ թոյն են ածում, նոքա կտրտում են այլադաւան հայերի սրտերում ծագած միութեան եռանդի այն լարերը, որ փոքր առ փոքր սկսում էին ամրանալ, նոցա յետ են մղում ազգի դռնիցը և դժուարացնում միութեան խնդիրը։ Լաւ ասած, նոքա ազգի համար այն տանուտիրոջ վատ ու չրկամ ծառայի դերն են խաղում, որ նրա երկար սպասած հիւրերի առջև ոչ թէ միայն դուռը կողպում է և ուշադրութիւն չէ դարձնում նոցա ամուր բաղխելուն, այլ և վիրաւորում է նոցա ասելով «գնացէք, կորէք, դուռը բացող չեմ, կուզենայ տէրս էլ սպասում լինի ձեզ»։ Ահա այսպէս են վարվում այլադաւան հայերի սևացնողները, ամեն մինը իր անձնական կոյր նախանձին հետևելով, ոտնակոխ է անում միութեան այդ ազնիւ գաղափարը։ Ես սորանով չեմ կամենում ասել, որ մենք իրար պակասութիւնները պիտի չը մտրակենք, քաւ լիցի, այն ժամանակ մենք պատասխանատու կը լինենք մեր խղճի առջև, քանզի մարդկութեան վատ կողմը պիտի միշտ պախարակվի, որ նրա պակասութիւնները անհետանան։ Երբ մի ազգի, եկեղեցու և ընկերութեան մէջ յանդիմանութիւնը, խրատը վերանում են և անչափելի մնում նրա պակասութիւնները, սա նշանակում է նրա խղճամեռելութիւնը։ Միայն սա եմ ուզում ասել, հիմայ, որ մենք իրաւունք ունենք ուրիշի պակասութիւնների վրա խօսելու նրան ուղղելու նպատակաւ, միայն չը լինի որ այն պակասութիւնները, որոնց վրա մենք խօսում ենք, երևակայական և չինծու լինեն կոյր նախանձից գրգռված։ Իմ կարծիքով իւրաքանչիւրը մեզանից իր դաւանակիցների պակասութիւնները աւելի չէչտահարելով, միութեանը օժանդակած կը լինի։ Վերջապէս այժմ մեզ կը վայելէ մեր բոլոր ջանքը, թէ խօսքով, թէ գործով դաւանութեան պատճառաւ իրարից օտարացած հայ եղբայրներին իրար մօտեցնելուն և նոցա իրար հետ սերտ սիրով կապելուն ծառայացնել։ Ձեմ յուսայ, որ այլադաւան հայերը լուսաւորչականներից ընդունվեն իբրև արհեստակից եղբայրներ և վայելեն նոցա անկեղծ սէրը և կարեկցութիւնը, քանի որ մեր մէջ կրօնական հարցին առաջին տեղն ենք տալիս։

Է. Փիրուզալեանց

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

17 Նոյեմբերի

«Մշակի» 181 համարում տիկին Գլէչեանը տիկին Վարվարէ Մելիքեանին ուղղակի պատասխանելու փոխանակ յառաջաբանով է սկսել իր իրաւունքները պաշտպանել, ուրեմն մենք էլ իրաւունք ենք տալիս մեզ փոքրիկ յառաջաբանով հանդէս դուրս բերել մեր պաշտպանութիւնը։

Մի որ և է բարենպատակ ընկերութեան կազմելը մեր մէջ զանազան դժուարութեանց է հանդիպում և հետևանքը սկզբնաւորութեան համեմատ չէ կատարվում շնորհիւ այնպիսիների, որոնց բան ու գործն է ամենքի վրա զրպարտել, ամենքի եռանդը սառեցնել, սկսած գործը խանգարել և ապա լրագրով գործողներին անպատւել։ Գործին այդպիսի ընթացք են տալիս, տիկին Գլէչեան, գիտէք, նրանք, որոնց գլխում պարուբենի կտորը չը կայ, բայց սիրում են լրագիրներում իրանց կողմից ուրիշներին գրել տալ «ինքնուրոյն մտածութիւններ, ընկերական ձգտումներ, ազատ գաղափարներ և գործունէութիւն» բառերը, որոնց ոչ նշանակութիւնն են հասկանում և ոչ նոյն իսկ բառերը գրելու կարողութիւն ունեն, բայց յօղուածի վերջը իրանց անունն ու ազգը փառաւորապէս դրօշմելով պարծենում են ողջամների առաջ։ Գնա այդ բաւական չէ։ Տիկին Գլէչեանց, ինչ ածական կը տաք այն անձին (լինէր նա եթէ կամիս տիկին), որը պարծենում է իր մարդու կարողութիւնով։

Ասածս օրինակով բացատրեմ, որ ամենքին հասկանալի լինի. օրինակ, ասենք թէ մարդ ու կին առանձին առանձին մուրհակներով մահտեսի Քերովբին պարտական են վեց վեց մանէթ, և երևակայենք թէ մարդը իր պարտքը վճարելով ստանում է մահտեսի Քերովբից ապահովագիր, իսկ կինը դեռ ևս մնում է պարտական։ Անցնում է մէկ քանի ամիս և մահտեսի Քերովբը տիկնոջից քաղաքավարութեամբ պահանջում է իր ստանալիքը, բայց տիկինը չը կամենալով իր պարտքը վճարել, առաջ է բերում իր մարդու ապահովագիրը իբրև ապացոյց իր արդարութեան։ Հ՛ը, տիկին Գլէչեանց, նրա № 131 ապահովագիրը ընդունելի է. ինչ տեսակ տիկնանց կարգում կը դասէք այդպիսի տիկնոջը և ինչ ածական կը տաք նորան. ասացէք, մի քաշվիլ «կանացի ամօթխածութիւնից». «մօքերի կաշկանդումից» պէտք է հեռու կենալ։ Բայց ինչպէս կարելի է մեղադրել և նեղանալ այնպիսիներից, որոնք միշտ անեղ բան տալով և անեղ յետ պահանջելով են պարապած, և որ ամենագլխաւորն է, այդպիսինները միշտ ենթարկված են «ճակատագրի վերնատողերին» և այլ և այլ նարեկներին ու Սողոմոն իմաստունի թալիսմաններին։ Այսքանը բաւական համարելով, դառնանք բուն խնդրին։

1878 թւին մեր Գանձակի տիկինների ոմանց մէջ ցանկութիւն յայտնվեց տեղւոյս օրիորդաց դպրոցում մտցնել ֆրանսերէն լեզուն և դաշնամուրի դասերը, որի համար հարկաւոր դատեցին մշտական անդամներ՝ բարերարներ գտնել ուսումնարանի դրամական միջոցները աւելացնելու և նրանով մի ուսուցչուհի վարձելու։ Այդ վաղաժամանակեայ (իմ կարծիքով առ այժմ և վընասակար) միտքը իրագործելու համար պէտք է մեզանից գտնվէր մէկը, որը յանձն առնէր բարերարներ գտնել և ահա տիկին Մելիքեանը կամեցաւ այդ ծանր լուծը իր վրա վեր առնել և յիրաւի կարողացաւ կարողութեան չափով փողեր հաւաքել։ Ես կարծում եմ տ. Մելիքեանից շատ և շատ շնորհակալ պէտք է լինել, որովհետև այդ տեսակ ժողովարար հաստատ բնաւորութեան տէր պէտք է լինի, ապա թէ ոչ նա չէ կարող դիմանալ ամբոխի զանազան անտեղի զրպարտութեանց..... Այն ինչ մենք հակառակն ենք տեսնում. տ. Գլէչեանցը անբաւական է տ. Մելիքեանի ժողովարար ընտրվելուց, գուցէ նորա համար, որ իրանից համաձայնութիւն չեն պահանջել։

Մեծ յանցանք չենք գործել, եթէ առանց ճակատագիրներին հաւատացողներին հարցնելու իբրև ժողովարար ընտրել ենք տ. Մելիքեանցին, որի անշահասիրութեան վրա մենք ամենքս վըստահ ենք և վստահ կը լինենք, բայցի Թ. Մ. և տ. Գլէչեանը, որոնցից առաջինը դեռ չէ վճարել, իսկ երկրորդը կեղծ ապահովագրով կամենում է մեզ խաբել։ Ահա թէ ինչպէս։ Մեր խօսքը տ. Գլէչեանի մասին է։ Գանձակի հայոց հոգևոր դպրոցի հոգաբարձութիւնը երկու մատեան ունի, մինը ելից ու մտից, որը յանձնված է հոգաբարձու և գանձապահ Գ. Ս. Օ., իսկ միւսը մշտական բարերարների ցուցակը, որը գտնվում է հոգաբարձու պ. Յ. Խանհակեանի մօտ։ Մշտական բարերարներից մէկն էլ համարվում է պարոն Մկրտիչ Գլէչեանը (տ. Գլէչեանի ամուսինը) և տարեկանը վճարում է վեց րուբլ։ Անցեալ տարի պարոն Մկրտիչ Գլէչեանը ըստ իր պարտականութեան վճարում է վեց րուբլի և ստանում պարոն Յ. Խանհակեանից № 131 ապահովագիրը։ Տ. Մելիքեանը երբ պահանջում է տ. Գլէչեանից իր տալիքը, նա ցոյց է տալի № 131 ապահովագիրը իրան պարտքը հատուցած համարելով։

(Ձը մոռանանք, որ այդ ապահովագիրը իր մարդունն է։ Ահա թէ ինչու համար տ. Մելիքեանը կասկածանքով է վերաբերում դէպի նրա ապահովագիրը։ Սրանից պարզ երևում է, որ տ. Մելիքեանի ասածը ոչ թէ երազ է, այլ իրողութիւն։ Ի միջի այլոց տ. Գլէչեանցը ասում է, որ իբր տ. Մելիքեանը իրան չէ դիմած. եթէ այդ այդպէս է, որտեղից կարողացաւ տ. Մելիքեանը 131 № ապահովագիրը հանդէս դուրս բերել։ Իսկ տասող անդամուհեաց ցուցակը լրագրով հանդէս չը դուրս բերելը նշանակում է նրանց պատիւը աւելի և աւելի բարձրացնել, որովհետև կատարեալ հասկացողութեան տէր մարդիկ նուիրատուութիւն են տալիս, կամ մի բարի գործ են կատարում ոչ թէ ուրիշներից փառաւորվելու և հազար ու մէկ գովասանքներ ստանալու նպատակաւ, այլ իրանց պարտքը կատարելու և խղճի առաջ անդորր լինելու. փառասէր մարդիկ միայն կը սիրեն լրագիրներում փայլել, իսկ փառասիրութիւնը մոլութիւն է, գիտէք, տ. Գլէչեանց։ Երկու խօսք էլ և վերջացնում եմ նամակս։ Մեր մէջ շատ են խօսում նրանք, որոնք ոչինչ չեն գործում հասարակութեան մէջ և միշտ պատրաստ են գործողների վարկը վայր ձգել ժողովրդի առաջ. մեր մէջ շատ են գրում նրանք, որոնք գիտեն միայն զանազան ծրագիրներ տալ, իսկ իրանք միշտ յետ են քաշվում ամենայն գործից։

Տիկին Ն. Ս.

ՆԱՄԱԿ ԳՕՐՈՒՑ

31 հոկտեմբերի

Ամբողջ մի տարի և կէս մեր ծխական երկսեռ դպրոցները գտնվում էին հ. Գառնակերեանցի և նորա ընկերակիցների—այն է Յակ. Զաքունեանցի, Գ. Գաւթեանցի և Եղիշէ քահանայ Տէր-Սահակեանցի հսկողութեան տակ։ Այսօր այդ դպրոցները բոլորովին փակվեցան և արդէն երկու ամիս շարունակ ուսումն դադարած է, աշակերտները և աշակերտուհիքը արձակված, իսկ վարժապետները ձեռները ծոցին շրջում են սպասելով հոգևոր իշխանութեան կարգադրութեան։

Յ. Զաքունեանցը երկու մեծ մեծ կողպէքներով փակեց դպրոցների դռները, և չը նայելով կօնսիստորի հրամանին, մինչև ցայժմ դիտաւորութիւն չունի նոցա բանալու։—Անտարակուսելի եղելութիւն է, որ դպրոցները փոխանակ յառաջադիմութիւն ունենալու, քանդվում են, փակվում են մեր հոգաբարձուների շնորհիւ, ուրեմն հասկանալի է, թէ որքան բարձր է նոցա բարոյական արժանաւորութիւնը։

Մեր դպրոցների անմխիթար դրութիւնը աւելի զգալի է Գօրիսում, ուր հայ բնակիչները մոռանալով իրենց մայրենի լեզուն, միայն լոկ հայ անունն են կրում։

Հասարակութիւնը վաղուց արդէն ուշադրութիւն դարձրեց հոգաբարձուների անկարգութեանց վրա, և անցեալ տարին՝ նոյեմբեր ամսին հաւաքվելով տղայոց դպրոցի դահլիճում, ընտրեց ուրիշ հոգաբարձուներին, և ապա դիմեց Նորին Վեհափառութեան, խնդրելով արձակել նախկին հոգաբարձուներին և նրանց փոխարէն հաստատել նոր ընտրուածներին։ Թէպէտ յետոյ ժողովուրդը մի քանի անգամ ևս կրկնեց իր խնդիրը, բայց Էջմիածնից պատասխան չը կար։ Վերջ ի վերջոյ այս տարվայ սեպտեմբերի կէսին եկաւ Գօրի կօնսիստորի անդամ արժ. հայր Աղաջանեանցը—քննելու նախկին հոգաբարձուների գործունէութիւնը և ժողովրդի բողոքը։ Հայր Աղաջանեանցը, որքան մեզ յայտնի է, համոզվեցաւ սեպտեմբերի 16-ին կայացած նիստում, որ հասարակութիւնը ի զուր չէ աշխատում Զաքունեանցի և Գաւթեանցի ձեռից ազատվելու և ուրախութեամբ ընդունեց նրանց հրաժարականը, լաւ հասկանալով թէ այդ հոգաբարձուները իրանք ևս համոզված են, որ այսուհետև անհնարին է նրանց հոգաբարձու մնալ, ուրեմն աւելի լաւ է յօժարակամ հրաժարվել, քան խայտառակութեամբ արձակվել։

Այնուհետև հ. Աղաջանեանցը վերադառնալով Թիֆլիս, հրամայեց տեղւոյս հոգևոր կառավարութեան բանալ դպրոցները և ուսումն սկսել։

Յ. Զաքունեանցը հրաժարվելով հոգաբարձուկոչումից, բայց մի և նոյն ժամանակ լինելով երէցփոխան ս. Աստուածածնայ եկեղեցում, բռնեց իր երէցփոխանական ուժը փորձել, և ինչպէս յիշեցի, առաջ երկու ահագին կողպէքներով փակեց դպրոցների դռները, ասելով, որ այդ տունը եկեղեցուն է պատկանում ոչ թէ դպրոցներին։ Կօնսիստորը տեղեկանալու հոգևոր կառավարութիւնից այդ կամակոր երէցփոխանի արարմունքները, հեռագրով հրամայեց դիմել տեղական պօլիցիային և նորա օգնութեամբ բանալ դպրոցները։

Կօնսիստորի հեռագիրը չը գիտենք ինչպէս ըստացել էր Զաքունեանցը, որը բանալով այն հեռագիրը և բովանդակութիւնը տեղեկանալով, ուղարկել էր հոգևոր կառավարութեանը։ Դա հասկանալի է առանց որ և իցէ բացատրութեան։

Յ. Զաքունեանցը, որ աւելի յայտնի է Գօրեցիներին «Շ ա ր ի» մականունով, դարձեալ չը հնազանդվեց ոչ կօնսիստորի կարգադրութեան և ոչ պօլիցիայից ուղարկված Գուբերնիձէ պրիստավին և այդպէս դպրոցները տակաւին մնում են փակված.

Այս ամենը ի նկատի առնելով, չենք կարող չասել, որ եթէ այս անկարգութիւնները ներելի են անկիրթ և տգէտ Զաքունեանցներին և Գաւթեանցներին, նոյնպէս մեծ պատիւ չեն բերում ոչ կօնսիստորին և ոչ իմ համաքաղաքացիներին և մինչև անգամ բարձրագոյն հոգևոր իշխանութեանը, որ նա իր սեպհական տան դռները բանալու համար դիմում է պրիստավներին։ Մանաւանդ որ, այդ եկեղեցապատկան տունը, որ Կարապետ արքեպիսկոպոսի առաջնորդութեան օրից գտնվում էր տղայոց դպրոցը և 1870 թուից օրիորդաց դպրոց, հաստատված Նորին Վեհափառութեան հրամանով (տես «Արարատ» ամս. 1870 թ. դեկտ. ամսատետր 278 երես կանոնադր. 2 Յ. և յօդ.) հետզհետէ նորոգվեցաւ և ընդարձակվեցաւ ոչ թէ Զաքունեանցի աշխատութեամբ, այլ Գօրվայ երեք հայոց եկեղեցիների փողով և այդպէս սեպհականութիւն դարձաւ դպրոցներին, և ոչ մի երէցփոխան ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ չունի բոլորովին իրաւունք իր հաճութեամբ բանալ կամ փակել այդ տունը։

Վերջացնելով նամակս, հրաւիրում ենք հոգևոր իշխանութեան ուշադրութիւնը մեր երկսեռ դպրոցների անմխիթար և տարտամ դրութեան վրա։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ հաղորդում են, թէ խոջանց վանքի գերեզմանատան մէջ գերեզմանների վրա քար դնելու համար նշանակված է մի առանձին տուրք, որի հաւաքելը կապալով տուած է մի պարոնի։ Այդ կարգադրութիւնը մինչև այսօր թէ հայոց կօնսիստորիայի և թէ հոգևոր կառավարութեան կողմից պաշտօնապէս յայտարարված չը լինելով, ժողովրդին դեռ յայտնի չէ, այս պատճառով մեծ անկարգութիւններ են պատահում։ Քանի օր առաջ մի քանի օտարաքաղաքացի հայեր, պատրաստել էին քար իրանց հայ-